

UČEBNÍ TEXTY
UNIVERZITY KARLOVY

PROPRIOCEPTIVNÍ NEUROMUSKULÁRNÍ FACILITACE

2. ČÁST

Jiřina Holubářová
Dagmar Pavlů

KAROLINUM

Proprioceptivní neuromuskulární facilitace

2. část

Jiřina Holubářová

Dagmar Pavlů

Recenzovali:

doc. MUDr. František Véle, CSc.

MUDr. Jan Vacek, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

jako učební text pro studenty FTVS UK

Praha 2022

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

3. vydání

© Univerzita Karlova, 2022

© Jiřina Holubářová, Dagmar Pavlů, 2022

Illustrations © Zdenka Marvanová, 2022

Text neprošel jazykovou ani redakční úpravou nakladatelství

ISBN 978-80-246-5297-9

ISBN 978-80-246-5299-3 (pdf)

Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz

ebooks@karolinum.cz

OBSAH

PŘEDMLUVA	5
POLOHY A POHYBOVÉ VZORCE ZAŘAZENÉ DO VÝVOJOVÉ ŘADY HYBNOSTI V KONCEPTU PNF – CVIČENÍ NA ŽÍNĚNKÁCH, „MAT ACTIVITY“	7
1. CVIČENÍ ZAMĚŘENÉ NA DOLNÍ ČÁST TRUPU	11
1.1 Rotace dolní části trupu vleže na zádech	11
1.2 Elevace pánve s extenzí dolní části trupu	13
2. PŘETÁČENÍ Z POLOHY NA ZÁDECH DO POLOHY NA BŘÍŠE	16
2.1 Flexe krku a hlavy s rotací vpravo	16
2.2 Flexe hlavy a krku s rotací vpravo (vlevo) a bilaterálně asymetrické vzorce horních končetin ipsilaterálně (vpravo, vlevo)	18
2.3 Extenze hlavy a krku s rotací vpravo (vlevo) a flekční vzorec 1. diagonály kontralaterální dolní končetiny	20
2.4 Extenze hlavy a krku s rotací vpravo (vlevo) a extenční vzorec 1. diagonály kontralaterální dolní končetiny	22
2.5 Stabilizace v lehu na boku (pravém)	25
3. PŘETÁČENÍ Z POLOHY NA BŘÍŠE DO POLOHY NA ZÁDA	28
3.1 Extenze hlavy a krku s rotací vlevo	28
3.2 Extenze hlavy a krku s rotací vlevo a bilaterálně asymetrické flekční vzorce horních končetin ipsilaterálně	30
3.3 Rotace hlavy a krku vlevo, posteriorní deprese lopatky ipsilaterálně a rotace pánve ipsilaterálně	32
4. PŘECHOD Z POLOHY NA BŘÍŠE DO POLOHY NA PŘEDLOKTÍ A NA KOLENA	35
4.1 Zvedání na předloktí a kolena	35
4.2 Stabilizace na předloktí a kolenou	37

5. PŘECHOD Z POLOHY NA BŘÍŠE DO POLOHY NA RUCI A KOLENA	40
5.1 Zvedání na ruce a kolena	40
5.2 Pohupování na rukách a kolenou	42
5.3 Stabilizace na rukách a kolenou	44
5.4 Lezení vpřed (vlevo) – odpor kladen ipsilaterální lopatce a pánvi	47
5.5 Lezení vpřed (vlevo) odpor kladen pánvi	49
5.6 Lezení vzad (vpravo)	51
6. PŘECHOD DO SEDU	53
6.1 Přejít do sedu z lehu na břicho	53
6.2 Přejít do vzpřímeného sedu z hyperflexe	55
6.3 Přejít do vzpřímeného sedu z lehu na zádech	57
6.4 Stabilizace v sedu	59
7. PŘECHOD DO VZPŘÍMENÉHO KLEKU S ROTACÍ VLEVO	63
8. STABILIZACE VE VZPŘÍMENÉM KLEKU	66
9. CHŮZE VE VZPŘÍMENÉM KLEKU VPŘED (VPRAVO)	70
10. PŘECHOD DO STOJE (U ŽEBŘIN)	73
11. STABILIZACE VE STOJI	77
12. STABILIZACE VE STOJI – KOMPENZAČNÍ POHYBY	81
13. CHŮZE VPŘED VPRAVO	85
14. PŘÍKLADY DALŠÍCH AKTIVIT	88
LITERATURA	113

PŘEDMLUVA

Publikace navazuje na učební text Holubářová, J. – Pavlů, D.: *Proprioceptivní neuromuskulární facilitace – 1. část*, vydaný v roce 2007 a v doplněném vydání v roce 2011. Text je koncipován shodně jako první část – tj. jako manuál, který má sloužit především studentům oboru fyzioterapie, ale může být nápomocným i pro praxi již vzdělaných fyzioterapeutů.

Do publikace jsou zařazena cvičení z konceptu PNF, která jsou nejvíce využívána v praxi a která vycházejí z poloh a pohybových vzorců řazených do vývojové řady hybnosti tak, jak jsou známy ze základní a původní literatury Knottové a Vossové (1967). Hlavní důraz je kladen na popis cvičení na žíněnkách – na tzv. „Mat Activity“. Popis jednotlivých cviků je záměrně co nejvíce stručný, výstižný s doplněním názorných obrázků, které demonstrují pozice jak pacienta, tak terapeuta a rovněž tak průběh prováděných pohybů.

Pro práci s předloženou publikací je nezbytné být vybaven znalostmi a dovednostmi uvedenými v první části publikace PNF (Holubářová, J. – Pavlů, D.: *Proprioceptivní neuromuskulární facilitace – 1. část*, Praha: Karolinum, 2007 či 2011) nebo jiné odpovídající literatury či formy vzdělávání.

V kapitole Literatura uvádíme pro přehled také cizojazyčné publikace, které se vztahují ke konceptu PNF a které doporučujeme těm, kteří se o problematiku tohoto konceptu zajímají hlouběji. Jelikož se kromě školení v uvedeném konceptu zabýváme řadu let také badatelskou činností, mimo jiné s cílem objektivizovat PNF postupy, uvádíme v kapitole Literatura také práce, které na katedře fyzioterapie FTVS UK vznikly a představují příspěvek k EBP v dané oblasti (Evidence Based Practice – praxe podložená důkazy).

Autorky

POLOHY A POHYBOVÉ VZORCE ZAŘAZENÉ DO VÝVOJOVÉ ŘADY HYBNOSTI V KONCEPTU PNF – CVIČENÍ NA ŽÍNĚNKÁCH, „MAT ACTIVITY“

Charakteristika

Důležitou součástí konceptu propioceptivní neuromuskulární facilitace jsou cvičení na žíněnkách neboli „Mat Activity“.

Mat Activity jsou komplexní cvičení, která využívají základní facilitační pohybové vzorce končetin, hlavy a krku, a trupu k návniku přechodu z nižších poloh do poloh vyšších. Na tato cvičení navazují pohyby z místa, plazení, lezení, chůze po kolenou až ve vzpřímeném stoji. Všechny polohy jsou doplněny návikem stabilizace.

Cvičení se provádějí na velkých, pružných žíněnkách či podložkách s hladkým povrchem. Terapeut i pacient tak mají dostatečný prostor pro návnik přechodu z polohy na zádech do polohy na břicho, z břicha na záda, do polohy na kolena a ruce, kleku, sedu a stoje. Podložka umožňuje, že pacient i terapeut mohou provádět cvičení ve stejné úrovni. Velikost podložky rovněž napomáhá redukovat strach pacienta a rovněž tak brání jeho případnému pádu. Cvičení na velké ploše poskytuje „volnost“ při pohybu a nacvičování transferových pohybů, ale i manipulace s pacientem jsou oproti cvičením na běžných fyzioterapeutických stolech podstatně usnadněny.

Podstata a cíle cvičení

Výchozí pozice a cvičení vycházejí z vývojově podmíněných průběhů pohybů. Toho se využívá při cvičeních, při kterých jsou nacvičovány či trénovány pohyby, jež představují komplexní pohyby a kombinovaná cvičení, která u dospělých osob patří k fyziologickým a z funkčního pohledu běžným a potřebným pohybům. Na provádění pohybů lze nahlížet u předkládaných cvičení jako na proces učení, v rámci kterého se pracuje s velkým množstvím pozic, pohybů či změn pozic a jejich kombinacemi. Tyto jsou dle potřeby či terapeutického cíle individuálně vybírány a kombinovány.

Základní cíle, ke kterým směřuje trénink na žíněnkách je ovlivnění a zlepšení síly, stability ale i rovnovážných schopností obecně, především i jako příprava pro zvládnání aktivit všedního dne. K dalším cílům patří ovlivnění a zlepšení chůze, hlavně se zřetelem ke stabilitě a rovnovážným schopnostem. V neposlední řadě k cílům cvičení patří funkční a koordinační trénink celého těla a toho může být využito za účelem zvýšení celkové fyzické zdatnosti ne jen u pacientů, ale i u zdravých jedinců nebo dokonce sportovců.

Provádění

Při cvičení na žíněnkách se využívá základních principů PNF, základních pohybů a technik pro hlavu a krk, horní končetiny, dolní končetiny, trup, pánev a lopatku.

Každý cvik se skládá z výchozí polohy, přechodu do střední polohy a pohybu do konečné polohy. Ve výchozí poloze jsou všechny pohybové komponenty v protažení. Při přechodu do střední a do konečné polohy klade terapeut odpor vedoucím pohybovým komponentám příslušného vzorce.

Např. při cviku „přetáčení z polohy na zádech do polohy na břicho pomocí extenčního vzorce 1. diagonály dolní končetiny“ – je kladen odpor pohybu dolní končetiny, hlava a krk a kontralaterální horní končetina provádějí pohyb bez odporu. Jako základní komplexní pohyb je uváděno přetáčení z polohy na zádech do polohy na břicho a naopak.

Při komplexních pohybech se aplikují základní facilitační vzorce horních končetin, dolních končetin, hlavy a krku, horní a dolní části trupu.

Příklady:

Cvik „Přetáčení z polohy na zádech do polohy na břicho“:

1. Proti odporu je prováděna flexe hlavy a krku s rotací ipsilaterálně, bilaterálně asymetrické extenční vzorce horních končetin ipsilaterálně. Bez odporu je prováděn flekční vzorec 1. diagonály kontralaterální dolní končetiny.
2. Proti odporu je prováděn extenční vzorec 1. diagonály kontralaterální dolní končetiny. Bez odporu je prováděna extenze hlavy a krku s rotací ipsilaterálně, odtlačování s ulnární extenzí kontralaterální horní končetiny.

Cvik „Přetáčení z polohy na břiše do polohy na záda“:

1. Proti odporu je prováděna extenze hlavy a krku s rotací ipsilaterálně, extenční vzorec 1. diagonály ipsilaterální horní končetiny, extenční vzorec 1. diagonály ipsilaterální dolní končetiny.

2. Proti odporu jsou prováděny bilaterálně asymetrické flekční vzorce horních končetin ipsilaterální, extenze hlavy a krku s rotací ipsilaterálně. Bez odporu je prováděn extenční vzorec 1. diagonály ipsilaterálních dolních končetin.

Při cvicích, jejichž hlavním cílem je stabilizace se vždy pracuje ve třech polohách. Tyto jsou v textu označovány jako poloha A, poloha B a poloha C. Při těchto se střídá zapojování posturálních svalů, svalů horních končetin a dolních končetin v různých kombinacích.

Příklad:

Cvik „Klek s oporou o předloktí“:

V první poloze (poloha A), která je rovněž výchozí polohou, je odpor kladen současně extenzi hlavy a krku s rotací vpravo, a rotací dolní části trupu. Dále v poloze B, která je shodnou polohou jako poloha A je kladen izometrický odpor flexi dolní části trupu s rotací vpravo. Horní končetiny a dolní končetiny současně udržují polohu bilaterálně asymetrických flekčních vzorců vlevo. V poslední poloze – v poloze C je kladen izometrický odpor extenzi dolní části trupu (kontakt na ramena). Horní končetiny současně udržují polohu bilaterálně asymetrických extenčních vzorců a dolní končetiny bilaterálně asymetrických extenčních vzorců v opačném směru.

Posilování komplexních vzorců

Posilovací techniky používané u základních facilitačních vzorců horních končetin, dolních končetin, hlavy a krku, horní či dolní části trupu je možné použít rovněž u komplexních vzorců v rámci cvičení na zíněnkách. Proto je nezbytné, aby terapeuti dříve než začnou s cvičením na zíněnkách byli dostatečně vybaveni dovednostmi v základních technikách PNF.

Techniky „Pomalý zvrát“, „Opakované kontrakce“, „Rytmická stabilizace“ jsou posilovací techniky, které jsou nejvíce používané. U posilovacích technik, u kterých se střídá agonistický vzorec s antagonistickým vzorcem, je důležité při změně směru pohybu koordinovaně měnit směr, manuální kontakt a povel, který je kladen všem částem vzorce.

Oblasti využití

Koncept PNF byl primárně vyvinut a je využíván pro terapii pacientů s neurologickým postižením. Nejčastěji se jedná o pacienty s roztroušenou sklerózou, pacienty po cévních mozkových příhodách a pacienty s transver-

zální míšňní lézí. V současné době je však také s výhodou využíván v oblasti ortopedie, chirurgie, revmatologie ale i sportovní medicíny a jiných oborů. Rovněž tak cvičení na žíněnkách je s výhodou u uvedených skupin pacientů využitelné. Ať již jsou postupy využity v kterémkoliv klinickém oboru, je nezbytné vycházet z precizního vyšetření a postupy vzhledem ke stanoveným cílům u jednotlivých pacientů individuálně aplikovat.

Konkrétní techniky (posilovací, relaxační) jakož i optimální vzorce pro jednotlivé svaly jsou uvedeny v 1. části publikace Proprioceptivní neuromuskulární facilitace (Holubářová, Pavlů 2007 a 2011)

1. CVIČENÍ ZAMĚŘENÉ NA DOLNÍ ČÁST TRUPU

1.1 Rotace dolní části trupu vleže na zádech

Výchozí poloha:

- lež na zádech
- dolní končetiny ve flexi v kolenních i kyčelních kloubech, v addukci, chodidla na podložce
- horní končetiny v abdukci, extenzi, dlaně na podložce (1. diagonála extenční vzorec)
- hlava rotována vlevo
- dolní část trupu rotována vlevo

Manuální kontakt:

- a) na obě kolena
- b) jedna ruka na mediální straně kolenního kloubu, druhá ruka na laterální straně druhého kolenního kloubu

Dílčí vzorce:

Proti odporu

- rotace dolní části trupu vpravo (kolenní a kyčelní klouby ve flexi)

Aktivně bez odporu

- rotace hlavy a krku vpravo
- horní končetiny zůstávají v abdukci a extenzi (1. diagonála extenční vzorec)

Polohy a doporučené techniky:

- a) z výchozí polohy
- #### *Doporučené techniky*
- protažení
 - odpor